

Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie językiem psychologii

Opracowanie tekstów Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego oraz Obietnicy i Prawa Zucha pod kątem zawartych w nich/wynikających z nich: wartości, wzorców zachowań oraz cech lub i postaw właściwych członkom ZHP.

Wstęp

Powodem przeprowadzenia poniższej analizy była weryfikacja przekonania, że wartości harcerskie są zapisane w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim oraz Obietnicy i Prawa Zucha. Jakościowa analiza treści polegała na przyporządkowaniu poszczególnych punktów/zdań pojęciom używanym do opisu wpływu wychowawczego przez psychologię. Korzystano w niej z definicji wypracowanych przez Zespół ds. wychowania, jakie zamieszczono poniżej.

W wyniku badania ustalono, że **język PiPH oraz OiPZ jest wysoce niejednorodny. Dominuje język zachowań** (co harcerz/zuch powinien lub nie powinien robić) np. Zuch mówi prawdę. Kolejną grupą pod kątem popularności są zdania mówiące jaki harcerz/zuch ma być np. Harcerz jest oszczędny i ofiarny. Nie znając intencji autorów **trudno orzec czy chodziło tu o cechy**, jakie w toku wychowania mają harcerze/zuchy wykształcić (lub posiadać jako warunek wstępny członkostwa w ZHP) **czy postawy**, jakie mają prezentować wobec określonych osób, przedmiotów czy sytuacji. Zdecydowanie **najrzadziej występuje język wartości** np. Zuch kocha Boga i Polskę.

Drugim krokiem analizy była próba przyporządkowania wszystkim punktom/zdaniom treściowych odpowiedników w trzech kategoriach pojęć. **Autorka w żaden sposób nie uważa wyników drugiego etapu swojej analizy za kompletny, wiążący czy obiektywny. Chodziło raczej o próbę sprawdzenia czy instruktor ZHP jest w stanie precyzyjnie określić co kryje się za PiPH oraz OiPZ.** Niestety wielokrotnie tabela zawierała znaki zapytania świadczące o tym, że jednoznaczna odpowiedź nie była prosta. Poza konsultacjami ze specjalistami zewnętrznymi - psychologami pracującymi naukowo, którzy nie są związani w żaden sposób z ZHP, skonstruowana tabela była przedmiotem dyskusji podczas

konferencji instruktorskiej „Impuls 3.0”, która odbyła się 4 marca 2017 roku w Warszawie. W jej wyniku dokonano kilku uzupełnień i dopowiedzeń, a także sformułowano konkretne wnioski i rekomendacje. Stworzony w ten sposób materiał może być punktem wyjścia do powstania wiążącej interpretacji Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego oraz Obietnicy i Prawa Zucha.

Najważniejsze spostrzeżenia, wnioski i rekomendacje

1. Konieczne jest stworzenie spójnego katalogu pożądanych postaw, które ZHP kształtuje u swoich wychowanków, czyli harcerskiego ideału wychowawczego. Katalog ten nie powinien być zbyt długi, należy go sporządzić sprowadzając do wspólnego mianownika postawy znaczeniowo pokrewne.
2. Enumeracja pożądanych postaw powinna znaleźć się w Statucie ZHP, zaś wszystkie pozostałe dokumenty wewnętrzne ZHP powinny być z nią spójne - nie zmieniać ich katalogu. Klarowne wyjaśnienie jakie pożądane zachowania wiążą się z poszczególnymi postawami napisane w sposób zrozumiały dla harcerskich wychowawców (przede wszystkim drużynowych) powinno znajdować się w Podstawach Wychowawczych ZHP.
3. Katalog pożądanych postaw powinien być znaczeniowo tożsamy z zapisami Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego oraz Obietnicy i Prawa Zucha.
4. Nie odnosząc się do treści obowiązującej wersji Prawa Harcerskiego (Prawa Zucha) rekomendujemy zapisanie go w całości językiem zachowań (pożądanych i niepożądanych) podobnie jak w przypadku innych kodeksów moralnych np. Dekalogu, w sposób zrozumiały dla naszych wychowanków w wieku zuchowym, harcerskim, starszoharcerskim i wędrowniczym.
5. Treść Obietnicy Zucha należy rozumieć jako jedną myśl. Wytłumaczeniem tego, co to znaczy być dobrym zuchem jest zdanie po przecinku, czyli przestrzeganie Prawa Zucha.
6. Piąty punkt Prawa Zucha jest sformułowany w sposób utrudniający wytłumaczenie dzieciom czego się od nich oczekuje.
7. Pierwszy punkt Prawa Harcerskiego jest w dużym stopniu powtórzeniem Przyrzeczenia Harcerskiego. Warto zastanowić się nad jego innym sformułowaniem na podobieństwo pierwszego punktu Prawa Zucha, gdzie chodzi o służbę Bogu i Polsce, bo wszystkie inne elementy Przyrzeczenia są później ujęte w konkretnych punktach Prawa.
8. Warto poszukać innego symbolu do zobrazowania drugiego punktu Prawa Harcerskiego, jako, że Zawisza Czarny jest postacią niejednoznaczną.
9. Siódmy punkt Prawa Harcerskiego budzi wątpliwości nie tyle w kwestii lepszego sformułowania czy pełniejszej interpretacji, a negacji wartości jaka tu jest przywołana. Wolelibyśmy kształtować w harcerzach samodyscyplinę, świadomość posiadania praw dziecka, w tym prawa do niezgody na zrobienie czegoś złego, mimo, że takie polecenie zostało wydane. Zależy nam na tym, aby harcerze byli świadomi konsekwencji nieposłuszeństwa.
10. Wartości stojące za konkretnymi punktami Prawa Harcerskiego warto przeanalizować pod kątem powtórzeń.

Wartości, zachowania, postawy, cechy - definicje

Wartość

Przekonanie odnoszące się do ideałów, które motywują do określonych zachowań. Wykraczają poza konkretne sytuacje i stanowią normy umożliwiające ocenę postępowania własnego i innych ludzi.

Jest to zmodyfikowana definicja autorstwa Shaloma H. Schwartz¹ - psychologa społecznego, twórcy teoretycznego modelu wartości znanego pod nazwą Teoria podstawowych wartości człowieka (Theory of Basic Human Values²). Teoria ta powstała na bazie społecznej psychologii osobowości³, ale możliwe jest także wykorzystanie jej w psychologii rozwoju⁴ - przydatnej przy rozważaniu zagadnień wychowawczych w harcerstwie, które swoim oddziaływaniem obejmuje ludzi na bardzo różnych etapach rozwoju (dzieci i dorosłych). Występujące w definicji Schwartz sformułowanie *pożądaný cel* zastąpiliśmy słowem *ideał* ze względu na to, że słowo *cel* w praktyce harcerskiego wychowania ma już konkretną konotację, która ustawia go w stosunku podrzędnym do wartości. Słowo *ideał* w języku polskim oznacza *najwyższy cel dążeń i pragnień ludzkich w jakiejś dziedzinie*⁵. Znaczenie to według nas nie zmienia intencji definicji Schwartz, a dodatkowo posiada pozytywne konotacje w społeczności harcerskiej. Rekomendujemy taką definicję wartości gdyż definiuje ona wartości w pierwszej kolejności odnosząc się do zachowań. W opinii zespołu koresponduje to z charakterem harcerskiego wychowania, który z akcentuje dynamikę i aktywność oraz za bardzo ważną uznaje kwestię zgodności wyznawanych wartości z zachowaniami osoby.

Według Słownika Języka Polskiego wartość to zasada i przekonanie będące podstawą przyjętych w danej społeczności norm etycznych⁶.

Normy etyczne występują tutaj jako synonim norm moralnych czyli zasad postępowania wynikających z moralności, przyjętego systemu etycznego. Moralność w sensie normatywnym to preferowanie i postulowanie etycznie dodatnich postaw, wzorów osobowych, wyboru dobra, a nie zła, prawdomówności, a nie kłamstwa, traktowanie ich jako celu samego w sobie, a nie jedynie jako środka do celu⁷.

¹ Odnośnik do wiarygodnego biogramu Shaloma H. Schwatza.

² Odnośnik do wiarygodnego opisu teorii Schwartz, może być w języku angielskim.

³ Definicja "społecznej psychologii osobowości".

⁴ J. Ciecuch, J. Harasimczuk, A. Doring "Struktura wartości w późnym dzieciństwie" w Psychologia rozwojowa, 2010, tom 15, nr 2 s. 34. *Psychologia rozwoju człowieka* to jedna z subdyscyplin psychologii. Zajmuje się badaniem wzrostu, rozwoju i zmian w zachowaniach ludzi od poczęcia do śmierci.

⁵ Za <http://sjp.pwn.pl/sjp/ideal;2561106.html>, dostęp 15.02.17, o godzinie 7:46.

⁶ Za <http://sjp.pwn.pl/sjp/wartosc;2534732.html>, dostęp 15.02.2017, 8:25.

⁷ Zobacz <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/etyka;3898956.html>,

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/etos;3898924.html>, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/moralnosc;4009227.html>, dostęp 15.02.2017, 8:06.

Uważamy, że definicja słownikowa jest mniej przydatna dla naszych rozważań, ze względu na to, że zbyt ni nacisk kładzie na normatywność wartości przez co mogłaby kierować myślenie ku uznaniu harcerskich wartości za źródło sankcji wynikających z przekraczania przyjętych norm.

W całym powyższym fragmencie rozważającym definicję wartości występują słowa, które wymagają krótkiego dookreślenia. Ich znaczenie przyjmujemy za Słownikiem Języka Polskiego PWN. *Przekonanie*⁸ to sąd, zdanie oparte na przeświadczeniu o prawdziwości, słuszności czegoś. *Zasada*⁹ jest to norma postępowania. Mówiąc o *normie*¹⁰ mamy się na myśli taką zasadę, która została ustalona i ogólnie przyjęta. *Zasada* i *norma* są użyte w takich znaczeniach¹¹, w których są synonimami. Różnica polega na tym, że istnieją zasady przyjmowane doraźnie (np. ustalanie reguł podczas zabawy podwórkowej), a norma jest zasadą o określonej w sposób względnie trwałej, zasadą o większym autorytecie. Słowa **zachowanie** używamy w całym tekście w takim znaczeniu jakie ma ono w języku potocznym. Jako jednoznaczne ze słowem *postępowanie*.

Postawa

Ogół względnie trwałych dyspozycji do oceniania i emocjonalnego reagowania na obiekt, przekonań o naturze i właściwościach tego obiektu oraz ewentualnie względnie trwałych dyspozycji do zachowania wobec tego obiektu¹².

Postawa jest zawsze postawą wobec czegoś, może być to jednostkowy przedmiot materialny lub klasa przedmiotów, konkretny człowiek lub określony zbiór ludzki, pojedyncze zdarzenia czy sytuacje lub ich klasy. Postawa jest zawsze czyjąś postawą, tzn. jest zjawiskiem istniejącym w psychice ludzkiej.

W swojej pełnej (zrównoważonej) postaci postawa zawiera płaszczyzny: poznawcze (jak rozumiemy?), afektywne (co czujemy?) oraz behawioralne (jak się zachowujemy?). W naszej organizacji powinno nam zależeć, aby pożądane przez nas postawy występowały u naszych wychowanków zawsze w pełnej postaci (aby to co myślą i czują było spójne z tym co robią).

Postawy można kształtować w dwojaki sposób. Po pierwsze, poprzez modelowanie zachowań (stosowanie negatywnych i pozytywnych bodźców), które w dłuższym okresie czasu i wykształceniu nawyków może doprowadzić do przekształcenia postawy. Po drugie, poprzez przekazywany system wartości.

⁸ Za <http://sjp.pwn.pl/sjp/przekonanie.html>, dostęp 15.02.17, 5:30.

⁹ Za <http://sjp.pwn.pl/sjp/zasada.html>, dostęp 15.02.17, 5:30.

¹⁰ Za <http://sjp.pwn.pl/sjp/norma.html>, dostęp 15.02.17, 5:30.

¹¹ Oba słowa posiadają także inne znaczenia niż użyte w tym tekście (zobacz dwa poprzednie przypisy).

¹² S. Nowak, *Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych*, w: S. Nowak (red.), *Teorie postaw*, Warszawa 1973, s. 21.

Cecha

Względnie trwała właściwość danego obiektu.

PiPH oraz OiPZ językiem psychologii

	Wartości	Zachowania	Cechy? Postawy?
Obietnica Zucha:			
Obiecuję być dobrym zuchem, zawsze przestrzegać Prawa Zucha.	przyjęty kodeks moralny powinien przekładać się na codzienne życie	postępowanie zgodnie z przyjętym systemem wartości	dobry = karny (honorowy)
Prawo Zucha:			
1. Zuch kocha Boga i Polskę.	Bogu i ojczyźnie należy się umiłowanie	praktykowanie i pielęgnowanie wiary zgodnie ze swoim wyznaniem, działanie dla dobra ojczyzny	religijny, patriota
2. Zuch jest dzielny.	siła woli, zaradność i pogoda ducha są wartościowymi cechami człowieka	niezaprzestanie prób mimo braku sukcesu, utrzymywanie pogody ducha mimo przeciwności	dzielny (zaradny i gospodarny)
3. Zuch mówi prawdę.	prawda jest wartością nadrzędną	mówienie prawdy	prawdomówny (odpowiedzialny i obowiązkowy)
4. Zuch pamięta o swoich obowiązkach.	obowiązki należy wypełniać	wypełnianie obowiązków (przede wszystkim szkolnych i domowych)	obowiązkowy (odpowiedzialny i obowiązkowy)
5. Wszystkim jest z zuchem dobrze.	innym powinno się okazywać szacunek, troskę i zrozumienie, w zachowaniu człowieka powinna być widoczna kultura osobista	dobre traktowanie i okazywanie szacunku wobec wszystkich ludzi, postępowanie według zasady „nie czyń drugiemu co jemu niemiłe”, dzielenie się dobrocią, zachowywanie zasad kultury osobistej	otwarty i tolerancyjny, dojrzały emocjonalnie
6. Zuch stara się być coraz lepszy.	powinno się nad sobą pracować, rozwijać dobro	stałe podnoszenie swojej wiedzy i umiejętności, stawianie sobie wyzwań, rozwijanie dobrych cech swojego charakteru	człowiekiem stale podnoszącym swoją wiedzę i umiejętności
Przyrzeczenie Harcerskie:			
Mam szczerą wolę całym życiem pełnić służbę Bogu i Polsce, nieść chętną pomoc bliźnim i być posłuszną/postusznym Prawu Harcerskiemu.	Bogu i ojczyźnie należy się umiłowanie, należy pomagać osobom w potrzebie, przyjęty kodeks	praktykowanie i pielęgnowanie wiary zgodnie ze swoim wyznaniem, działanie dla dobra ojczyzny, pomaganie ludziom, postępowanie zgodnie z przyjętym systemem wartości	religijny, patriota, aktywny członek wspólnot, karny (honorowy)

moralny powinien przekładać się na
codzienne życie

Prawo Harcerskie:			
1. Harcerz sumiennie spełnia swoje obowiązki wynikające z Przymierzenia Harcerskiego.	obowiązki należy wypełniać, przyjęty kodeks moralny powinien przekładać się na codzienne życie	wypełnianie obowiązków (przede wszystkim szkolnych i domowych), postępowanie zgodnie z przyjętym systemem wartości	obowiązkowy (odpowiedzialny i obowiązkowy) i karny (honorowy)
2. Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy.	prawda jest wartością nadrzędną, dane słowo jest święte	mówienie prawdy, wypełnianie swoich obietnic	słowny i prawdomówny (odpowiedzialny i obowiązkowy)
3. Harcerz jest pożyteczny i niesie pomoc bliźnim.	należy pomagać osobom w potrzebie	niesienie pomocy ludziom	pożyteczny i pomocny (aktywny członek wspólnot)
4. Harcerz w każdym widzi bliźniego, a za brata uważa każdego innego harcerza.	innym powinno się okazywać troskę i zrozumienie	dobre traktowanie i szacunek wobec wszystkich ludzi	otwarty i tolerancyjny
5. Harcerz postępuje po rycersku.	przyjęty kodeks moralny powinien przekładać się na codzienne życie, należy stawać w obronie słabszych, w zachowaniu człowieka powinna być widoczna kultura osobista	postępowanie zgodnie z przyjętym systemem wartości, stawanie w obronie słabszych, zachowywanie zasad kultury osobistej	honorowy
6. Harcerz miłuje przyrodę i stara się ją poznać.	przyrodę warto znać i należy o nią dbać	poznawanie przyrody i dbanie o nią	miłośnik przyrody
7. Harcerz jest karny i posłuszny rodzicom i wszystkim swoim przełożonym.	autorytetom należy się posłuch	postępowanie zgodnie z przyjętym systemem wartości, wykonywanie poleceń rodziców i przełożonych	karny (honorowy), posłuszny
8. Harcerz jest zawsze pogodny.	w każdej sytuacji należy znaleźć pozytywy?	szukanie pozytywnych aspektów każdej sytuacji, utrzymywanie pogody ducha mimo przeciwności	radosny
9. Harcerz jest oszczędny i ofiarny.	pieniądze należy oszczędzać?, pieniędzmi należy się dzielić?	oszczędzanie środków, dzielenie się środkami (czasem, pieniędzmi, rzeczami, wiedzą itp.) z potrzebującymi	oszczędny (zaradny i gospodarny), ofiarny (aktywny członek wspólnot)
10. Harcerz jest czysty w myśli, w mowie i uczynkach; nie pali tytoniu i nie pije napojów alkoholowych.	czystość i abstynencja są ważne w życiu człowieka	dbanie o czystość myśli, mowy, uczynków; nie palenie, nie picie w żadnych ilościach	czysty (honorowy), abstynent (wolny od nałogów)